

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ביחודא שלים בשם כל ישראל

מרי"ה ניהדה

מוקדש לעילוי נשמת

אבי מו"ר ועט"ר רבי משה בן רבקה ז"ל אביחצירה

נלב"ע ליל כ"ו אב ה'תשפ"ה

תנצב"ה

קובץ גנוזות ומכתבי רבנים מאמרים וחיידושים ביאורים וקושיות בענינים שונים
לתגובות הערות והארות אפשר לשלוח לכתובת רחוב תאשור 6 ג' - עפולה או לכתובת דוא"ל:

rantorah@gmail.com טלפון: 0527727591

עורך ומחבר רן יוסף חיים מסעוד אביחצירה ס"ט

שותף בחומר התורני הרה"ג מרדכי אלמקיים שליט"א מח"ס "ויכתוב מרדכי" נתיבות

גיליון מס' 946

חזה"מ פסח-ה'תשפ"ו

תוכן ענינים

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
מח"ס חן הש"ס ג' חלקים
ראש כולל תורתך קב"ע ברסלב
עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

ליקוטים שנכתבו על שיערי הספרים ממה שזכיתי
וכתבתי וליקטתי מתוך הספרים בלומדי אותם

פירוש הרמב"ן על שיר השירים

*

הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א
אופקים

בעניין מנהג גניבת האפיקומן

*

מדור מכתבים למערכת

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הגדה של פסח

*

הרה"ג אלון ארביב שליט"א
מח"ס חוקת הפסח ועוש"ס
נתניה ת"ו

יסוד ביעור החמץ ומהות הקרבתו בקרבן תודה ובחג השבועות

*

ריחמ"א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניהוח
עפולה ת"ו

הוספה לקונטרס שלי
"שלש מעשיות נפלאות"
לשבת מברכין חודש ניסן

*

הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הגדה של פסח

ב"ה

להמאור הגדול לממשלת התורה הגה"צ האמיתי והאדיר
רבי אהרן פסין שליט"א!

השנה תשפ"ו ישבתי בליל הסדר עם הגדה הנפלאה שלכם
החדשה מדה כנגד מדה חלק ב', שיצא לאור ברוב פאר
והדר שנה זו.

הפלא ופלא ממש.

(א) והנה ההגדה בכריכה יפה בצבע בורדו דומה מאד לצבע
אדום.

וחשבתי שאם יש ענין לעשות בצבע כזה הכריכות של הגדה
של פסח, כמו שכתבו בפוסקים לשתות יין אדום, לזכור מה
שהמצריים טבחו בדמם של ישראל.

ואשמח לקבל חוות דעתו הרמה בזה.

(ב) והנה ראיתי שם בעמוד רכ"א לחקור האם מותר לאבא
למזוג לבנו ד' כוסות, וציינתם שו"ת משנת יוסף ושו"ת
ודרשת וחקרת שדנו בזה.

והנה המעיין שם בשני ספרים אלו יראה שהתשובה מופנת
אלי שזכיתי לחקור חקירה זו בעולם התורה לראשונה,
בעזרת החונן לאדם דעת, ואחר כך שאלתי זאת להרבה
רבנים, ולכן בהרבה ספרי השו"ת כתבו לי בזה תשובות, ורוב
השו"ת כתבו שאלתי בשם אומרו, שזכיתי לחקור זאת, ויש
שלא כותבים שמות השואלים בספרי השו"ת שלהם, וכבר
הארכתי בחיבור מיוחד בשם "שאלה בשם אומרו", שצריך
להזכיר שאלה בשם אומרו. ע"ש. וכן זכיתי שבהרבה הגדות
של פסח שיצא לאור בשנים אלו, שפלפלו בשאלתי הנ"ל,
וכן שמחתי מאד לראות שכת"ר מפלפל בשאלה שזכיתי
לחקור בזה בעולם התורה, כמו עוד אלפי שאלות שזכיתי
לחקור לראשונה בעולם התורה בחמלת ה' עלי, ואחר כך
התפזר שאלות הרבים למאות ספרי שו"ת, ממה ששאלתי
להרבה רבנים מאד שאלות, וכתבו זאת בספרי השו"ת
שלהם, וכן בהרבה ספרי הלכה וספרי קיצורי הלכה חדשים
ציינו לספרי השו"ת שדנו בשאלות. וכאמור הרבה ספרי
הלכה מציינים לספרי השו"ת שכתבו בזה.

והרואה היטב במקור, רואה שזכיתי לחדש השאלה
לראשונה בעולם התורה ב"ה וזה חלקי מכל עמלי שזכיתי

שהתרבה המון תורה וספרי שו"ת בזכות שאלותי החדשות,
וקוב"ה יעזור לי תמיד לחדש עוד עוד הרבה שאלות בהלכה
ויגדיל תורה ויאדיר.

ואגב בספרי פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח סימן
צ"א גם ציינתי לשאלתי הזאת.

ובספרי גם אני אודך על פסח הבאתי עוד תשובות יפות
מרבנים חשובים שם. עיין שם ותרווה נחת. ואציין רק כמה
מהם.

[א] הגאון רבי משה סקאס זצ"ל (רב ומו"צ שכונת רוממה)
כתב לי בזה"ל: נראה פשוט שאסור, דהא אפילו בד"ה הסיבה
דמעכב הרי במקום שיש חסרון כבוד פטור, כמו תלמיד
אצל רבו כיון שאינו כבוד, א"כ ודאי כאן שאין כבוד למזוג
לבנו שאסור לבקש ככה. ע"כ.

[ב] הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל (מח"ס שו"ת "שערי יושר")
השיב לי וז"ל: נראה לענ"ד שאסור, כיון דמש"כ הרמ"א
שאחר ימזוג לו זהו רק למצווה מן המובחר בעלמא, וודאי
שאם מזג לעצמו יצא י"ח המצווה, בעוד שמצוות כבוד אב
ואם היא מדאוריתא, וכשמבקש מאביו למזוג לו ולשרתו,
זוהי פגיעה בכבוד אביו אפי' שעושה כן כדי לקיים את דברי
הרמ"א, אם כן מצוות כבוד אב ואם עדיפה על מצווה מן
המובחר שאחר ימזוג לו, ואין לו לבקש מאביו שימזוג לו. אך
אם אביו רוצה למזוג לו את הכוס מעצמו כדי לקיים את
דברי הרמ"א, נראה שלא צריך להתנגד לקבל ממנו שירות
זה אפילו אם אביו בן תורה ואע"פ שבשו"ע יו"ד (ס' ר"מ)
סעיף כ"ה) כתב שאם אביו בן תורה ורוצה לשרתו לא יקבל
ממנו, וכתב שם הברכ"י בגליון השו"ע בשם הפר"ח בליקוטי
יו"ד (דף נ"ח ע"ג) שאפי' שאביו מקפיד הרבה, לא יקבל
ממנו עיי"ש, נראה דהיינו כשאביו רוצה לשרתו במילי
דעלמא, אבל כשרוצה לשרתו כדי שבנו יזכה לקיים מצווה
מן המובחר ומוחל ברצון ובשמחה על כבודו כדי שבנו יזכה
לקיים מצווה מן המובחר ומוחל ברצון ובשמחה על כבודו
כדי שבנו יקיים למצווה בשלימות, יכול לקבל שירות זה
מאביו, אלא שאם יש אחרים שיכולים למזוג לו הכוס, נראה
שאף בכה"ג יש לו להתנגד שאביו ימזוג את הכוס ויאמר
לאחרים שימזוגו לו את הכוס. ע"כ.

[ג] הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רב שכונת גילה) כתב
לי בזה"ל: בענין בן לבקש מאביו שימזוג לו יין, גם אם אין
ראוי לעשות כן, אבל אינני חושב שיש בזה איזה איסור,
שהרי כמה דברים בן מבקש מאביו, ומאי שנא, ואף שיש
לחלק מכל מקום אינני רואה בזה מקום לאסור מדינא. ע"כ.

[ד] הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א כתב לי וז"ל: הנה
בשו"ע (יו"ד רמ, כה) נפסק, דאם האב רוצה לשרת את הבן,
מותר לקבל ממנו אם לא שהוא בן תורה. ומלשון זה דאם
האב רוצה לשרת משמע, דלבקש מאביו אסור, ורק אם

משרת מרצונו מותר לקבל ממנו, וגם זה אסור אם אביו בן תורה.

ועל דרך שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין מה:), "לא חציף איניש לשויי לאבוב שליח". והוכיח מזה בשו"ת תורה לשמה (סימן רסח), דלאו דוקא בעניני דעלמא לא חציף איניש, אלא אפילו לדבר מצוה כגון שיבדוק את חמצו בליל י"ד בניסן, או להפריש לו חלה ותרומות ומעשרות, אין ראוי לבן לעשות את אביו שליח. שהרי בגמרא נאמר דלא חציף איניש לשויי לאבוב שליח, אע"ג דקידושין הוו מצוה, עם כל זה קרו ליה חציפות, משמע דזילותא קצת איהו לגביה להיות שליח של בנו, ולכן כל שהבן משויי לאביו שליח הוי קצת זילותא לדידהו, ודבר זה נקרא חציפות בלשון חכמים ואפילו שהוא עושהו שליח לדבר מצוה, עיי"ש. [ועיין עוד בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סימן קעח) שדן, אי אריך למיעבד בן את אביו מורשה לד"ת].

הרי דבכלל "לא חציף איניש לשויי לאבוב שליח" גם דבר מצוה כהפרשת חלה ובדיקת חמץ וכדומה. ואם שליחות לדבר מצוה אין לעשות ע"י אביו, לפי שזילותא קצת לאב להיות שליח של בנו, כל שכן דלבקש מאביו אפילו שלא בתורת שליחות אסור, כל שיש בבקשה זו פחיתות וזילותא קצת. וכל שכן בנידון דידן שאין זה רק מנהג טוב ואינו דבר מצוה ממש, ודאי שאין ראוי לבקש מאביו שימזוג לו את הכוסות.

ובפרט שמקור המנהג למזוג ע"י אחר הוא בלבוש (סימן תעג, א), וז"ל: ומוזגין לו כוס ראשון, ואם אפשר לו לא ימזוג הבעל הבית עצמו אלא ע"י אחר "שיהא לו כמשרתו", כלומר דרך חירות, שכל מעשה הלילה הזה יעשה דרך חירות, זכר ליציאת מצרים. והעתיק את דבריו בשו"ע הרב (תעג, א) וז"ל: מוזג כוס ראשון ואומר עליו קידוש היום, ואם אפשר טוב שלא ימזוג הבעל הבית בעצמו, אלא אחר ימזוג לו שיהא לו כמשרתו, כלומר דרך חירות ושררות זכר ליציאת מצרים, עכ"ל. ומבואר מדבריהם, דענין מזיגת הכוס ע"י אחר הוא "שיהא לו כמשרתו" דרך עבדות, וזה ודאי לא חציף איניש לשויי אביו כמשרתו.

ויש להוסיף עוד, דהמעין ומדקדק בדברי הלבוש ושו"ע הרב יראה, דעיקר הקפידא למזוג על ידי אחר נאמר "להבעל הבית" שאז נראה דרך חירות, ולא לשאר המסובין. ואם כן באופן שהבן סמוך על שולחן אביו, בודאי אין נכון לבקש ממנו למזוג, דזהו ודאי לא נקרא חירות כשהבעל הבית צריך למזוג להמיסב אצלו. [ואפשר שיש לחוש לזה בכל בעל הבית, ואפילו כשאינו אביו, אולי אין לבקש ממנו למזוג לו, ויל"ע בזה].

יתר על זה כתב בערוך השולחן (תעג, ו), וז"ל: וכבר כתבנו שהבעל הבית לא ימזוג בעצמו אלא אחר דזהו דרך חירות,

ואנו אין נזהרין בזה, כי נראה כרמות רוחא לצוות לאשתו שתמזוג ואין הבעל עדיף ממנה, ולכן נוהגין למזוג בעצמו ואין זו קפידא, עכ"ל. - [ועיין בספר "ויגד משה" דיני ומנהגי פסח (סימן ו אות יא) שתמה על דבריו, שהרי יכול לצוות למשרתו או לבנו וכדומה שהם ימזוגו. ועוד דמאי שנא זה משאר צרכי הבית שהאשה עושה, ובפרט מזיגת הכוס שהיא משועבדת בזה לבעלה ואפילו היו לה כמה שפחות, כמבואר בגמרא (כתובות סז). ואיפסקא להלכה בשו"ע (אבהע"ז סימן פ סעי' ד-ה), ואיך כתב שאין הוא עדיף ממנה, עיי"ש באריכות]. ולדבריו שנראה כרמות רוחא לצוות לאשתו שתמזוג ואין הבעל עדיף ממנה, כל שכן שאין לבקש מאביו שימזוג.

[אגב, יש שרצו לומר עפ"י שו"ת תורה לשמה (הנ"ל), שאין ראוי לבן למכור חמץ אצל אביו המכהן כרב שעל ידו מוכרים החמץ לפני פסח, דהוי בזיון שעושה את אביו שליח, לשוות את הבית דין שליח, למכור לנכרי. - אך לא נהגו עלמא כן ופוק חזי מאי עמא דבר, ולא עלה על דעת מיהו לפקפק על זה. ויש לחלק דדבריו נאמרו רק בדברים שיש בהם טירחא כמו בדיקת חמץ וכדומה, ולא במכירת חמץ שאביו במלאכתו עוסק, והוספת שם בנו לרשימת מוכרי החמץ נכלל במלאכתו, ואדרבה כשהאב רב הרי זה בגדר כיבוד למכור אצלו החמץ, ובפרט כהיום שזה נחשב לכיבוד]. ע"כ.

[ה] הגאון רבי אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א (מח"ס "וודרשת וחקרת") השיב לי וז"ל: ביו"ד סי' ר"מ סעי' כ"ה כתב המחבר וז"ל, אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אא"כ האב בן תורה, וכתב ע"ז הברכי יוסף שם וז"ל, ואפילו יקפיד הרבה לא יקבל משום דלא סגי בלא חלשה דעתיה, הרב פרי חדש בליקוטי יו"ד דף נ"ח ע"ג עכ"ל, ומפורסם הוא הוראת החזו"א להגר"ח קנייבסקי זצ"ל שלא ישתה כוס תה שהכין לו אביו הגריי"ק, וה"ה בנד"ד, אם אביו ת"ח לא רק שלא יבקש ממנו למזוג לו אלא אפילו אם מזג לו מרצונו לא ישתה, וכשאינו ת"ח אם רוצה האב יכול הבן לקבל, וגדול מזה כתב הערוך השולחן בסי' תע"ג סוף סעי' ו' וז"ל, כבר כתבנו שבעה"ב לא ימזוג בעצמו, אלא אחר, דזהו דרך חירות, ואנו אין נזהרין בזה, כי נראה כרמות רוחא לצוות לאשתו שתמזוג, ואין הבעל עדיף ממנה, ולכן נוהגים למזוג בעצמו, ואין זו קפידא עכ"ל, ועל אף שדבריו תמוהים מאד, שהרי באה"ע סי' פ' סעי' ד' כתב המחבר וז"ל, כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו, "ומוזגת לו את הכוס", ומצעת לו את המטה, ועומדת ומשמשת בפני בעלה, כגון שתתן לו מים או כלי, או שתטול מלפניו וכיוצא בדברים אלו, וע"ע יו"ד סי' קצ"ה סעי' י', אבל עכ"פ סברת הערוה"ש מוכיח דלא ס"ל שמצוה שאני, וא"כ בנד"ד אין להקל כנלענ"ד. ע"כ.

ולכן בליל פסח שרואה האב שהבן רשע ח"ו, ושואל "מה העבודה הזאת לכם", הוא מקהה דוקא את שיני הרשע. כי סימן הוא שאכל מאכלות אסורות, וגם אכל בלי ברכה כראוי, והיה במאכל נשמת רשע, וזה השפיע גם על הבן, רח"ל. והבן. עכ"ד. ודפח"ח.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הרה"ג אלון ארביב שליט"א
מח"ס חוקת הפסח ועוש"ס
נתניה ת"ו

יסוד ביעור החמץ ומהות הקרבנות בקרבן תודה ובחג השבועות

בספר הזהר הק' (פרשת תצווה קפ"ג ע"א) מצינו תמיהה יסודית בסדר עבודת השם במועדי השנה: מדוע בפסח החמץ אסור בתכלית האיסור, בבל ייראה ובל ימצא ואפילו בשיעור כלשהו, ואילו בחג השבועות ובקרבן תודה מצווה להביא דווקא לחם חמץ?

הזהר הק' מביא יסוד זה על פי משל למלך שהיה לו בן יחיד וחלה במחלה קשה. כדי לרפאותו, גזרו הרופאים על הבן שיאכל "מאכל של רפואה", והזהירו כי בזמן אכילת הרפואה אסור שיימצא בבית שום מאכל אחר, שמא יתערבב ברפואה ויזיק לגופו הנחלש של הבן. לאחר שאכל הבן מן הרפואה והבריא, אמר המלך: מכאן ואילך יכול הוא לאכול כל מה שיחפץ, ששוב אין המאכלים מזיקים לו.

והנמשל הוא יציאת מצרים. בעת שנגאלו בני ישראל, היו שקועים במ"ט שערי טומאה של תרבות מצרים, שהיא שורש הגאווה והישות המכונה "חמץ". כדי לרפא את נפשם ולהחדיר בהם את האמונה הטהורה, נתן להם הקב"ה את המצה, שאין בה תפיחות וגובה, מייצגת את הביטול המוחלט למלכות שמים. באותה שעה היה החמץ אסור בתכלית, כי האגו והישות שבחמץ היו עלולים להזיק לניצני האמונה הרכים שעוד לא השתמשו בלב.

יסוד רוחני זה משתקף היטב בחומרת ההלכה המייחדת את איסור חמץ משאר איסורי תורה. בעוד שבשאר איסורים קיימת הלכה של ביטול בששים, הרי שחמץ בפסח אוסר במשהו ואינו בטל כלל. יש טעם לכך ע"פ רבותינו המקובלים, שכיוון שהחמץ מייצג את ה"ישות" והגאווה, הרי

ג) עוד ראיתי בהגדה של פסח שלכם על מה שאומרים, ואף אתה הקהה את שיניו, הבאתם כמה פירוש, גם מבנכם היקר רבי יהודה שליט"א ש"י. ע"ש. ובסופו הבאתם מערכה גדולה של ס"ו תירוצים נפלאים. ע"ש.

ובספרי פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח, שיצא לאור ב"ה בשנת תשע"ג, סימן רנ"ג ואילך, הבאתי עוד הרבה חדשות בזה, ואחר מהפירושים כתבתי שם, בזה הלשון: לענ"ד י"ל בס"ד, שהקהה את "שיניו" הכוונה להכות כח הרע שבו, וזהו הרמז בשיניו, דכן "שיניו", בגימטריא "עשו", רמז שהחלק של עשו הרשע, שנמצא בזה הרשע, צריך להכות בו, שיתבטל כח הרע, וישאר רק חלק הטוב, והבן. ע"כ. וכעת ראיתי שכת"ר אחד מהתירוצים שם גם תירץ כן.

והנה בהגדה של פסח "וללוי אמר", פירושים יקרים ונפלאים מאת"ז הגה"צ רבי לוי הכהן רבינוביץ זיע"א בעל ה"מעדני השלחן", שהוציא לאור ברוב פאר והדר אאמו"ר הגה"צ רבי אלחנן יעקב דוד שליט"א, הובא כך: ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים. לא יחשוב אביו שעל ידי שלא יענה לו, ג"כ יבין שאמר דבר שלא כהוגן, והשתיקה אליו היא התשובה, ורק המסובין יוכיחו, על זה אמר "ואף אתה הקהה את שיניו" היינו גבורתו (כמו שכתב רש"י על הפסוק (תהילים ג', ח' שיני רשעים שברת), כלומר הכעיסהו (מחזור ויטרי הלכות פסח סימן צ"ה דף 293) עשה לו קהיון שינים, שתשביהו כאולתו (פי' ממחזור ויטרי) "ואמור לו בעבור זה" שאקיים את מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו (רש"י שמות י"ג, ח') "עשה ד' לי בצאתי ממצרים". והלשון "הקהה את שיניו" נראה דמרמז לו כיון דטענתו הוא על עיכוב הסעודה, ובעור בו תאות האכילה כנ"ל, על זה עונה לו שיזהר בדיבורו, דמי שיש לו כאב שינים אינו עסוק בתאות האכילה. (עכ"ד).

ויש לרמז לזה הנ"ל דכן "אתה הקהה" (עם האותיות והכולל), בגימטריא "התקוטט", רמז כנ"ל מזקני בעל המעדני השלחן זיע"א, שלא ישתוק לו, אלא יענה ויתקוטט עמו בדיבורים.

והנה בספר "טיב ההגדה" לדודי המקובל הגה"צ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, (עמוד פ"ז) כתב ליישב עפ"י המובא מרבינו האריז"ל (שו"ע האריז"ל, דברים השייכים בסעודה ס"ק ח') שיוחנן כהן גדול נעשה צדוקי, אחרי שמונים שנה שנכנס בקודש הקדשים, ויצא בשלום (ברכות כ"ט ע"א), ושואלים איך יתכן דבר כזה, שצדיק מושלם, הופך להיות רשע גמור. - והסביר האר"י הקדוש שבמאכליו של האדם, מגולגלים נשמות שמחכות לתיקונם, ואם האדם מברך כראוי, ואוכל כפי ההלכה, אז הוא מתקן את הנשמה המגולגלת באוכל זה, ואם לאו, הנשמה נכנסת לתוכו בלתי מתוקנת, ואם זה נשמת רשע, אז היא משפיעה טומאה על האדם, עד שהוא עצמו נהיה רשע. (עכ"ד).

ריחמ'א ס"ט
עורך ומחבר גליון מריח ניחוח
עפולה ת"ו

הוספה לקונטרס שלי
"שלוש מעשיות נפלאות"
לשבת מברכין חודש ניסן

בספר מעגל טוב (כל כתבי החיד"א כרך נ', הוצאת מכון המאור ירושלים תובב"א תשפ"א כתב בקונטרס "קן סיפור" וקונטרס "קיצור זכרון מעשיות ונסים" עמ' ס' אות של"ט כתב, וז"ל: גוי דיינו שמו שגנב אוצר המלך. עכ"ל.

ובהערות הערה תמ"ז כתבו, וז"ל: מעשה ידוע, והובא בספרי המעשיות בכמה אופנים אם על טבעת המלך או על סוסו או שגנב דברים שונים מבית המלך. והמלך הודיע שמי שימצא את הגנב יקבל שכרו, ויהודי אחד שהעני והיה נזקק להוצאות החג התחייב למצוא הגנב, ובליל פסח אמרו למלך הנה היהודי שאנן ושלו ואינו מחפש את הגנב ויושב לסעוד עם בני ביתו, הלך המלך עם פמלייתו והאזין לעריכת ליל הסדר בבית היהודי, ושמע שבעה"ב אומר דברים וכולם עונים דיינו כמה פעמים, והבין שרצונם לרמוז שהגנב הוא אחד השרים ששמו דיינו, וכך הוה. ובס' שושנים (בעריכת ר"מ שנפלד, ת"א תשי"ח, עמ' 10) הובא המעשה בהרחבה כפה"נ ע"פ מקורות קדומים, ושם נכתב שהמעשה היה בספרד קודם הגירוש, והיהודי שמו דון לוצטי, והיה ידוע כעשיר ובעל חסד ומקורב למלוכה, וטבעת המלך נעלמה, והודיע שמי שימצאנה יקבל נ' שקלי זהב, ודמי קדימה יקבל מיד כ"ה שקלי זהב, אך אם לא ימצאנה תוך שבועיים יהא נידון למאסר ועבודת פרך, עי"ש עוד באורך. והנה המגיד מקוונץ היה מספר בכל שבת מברכין של חודש ניסן ג' מעשיות, וזה אחד מהם [והמעשים האחרים הם עם הפריץ שהורה לזרוק את הקוף שמת לו בבית החוכר היהודי שלא שילם חכירתו, והקוף בלע מקודם לכן מטבעות זהב בבית הפריץ ועי"ז מת. וכן המעשה ביהודי שהבריה חביות יי"ש ונתפס עי"י שומרי הגבול שהחרימו סחורתו, ובא אצל ר' אלימלך מליזנסק וא"ל שיאמר להם לטעום מהחביות כי אין זה אלא מים, וכך הוה שנהפך למים והחזירום לו, ובא אליו שנית וא"ל מאין אתפרנס, וא"ל שיהפך שוב ליי"ש], ואמר שבכל מעשה יש לסיים ולומר כי "ליהודי היה צרכי פסח בהרחבה גדולה", ועי"ז מסוגל להשפיע לבני ישראל צרכי פסח בהרחבה. והאדמו"ר בעל שומר אמונים הורה לספרם ביזמא דהלולא של הנועם אלימלך זלה"ה. עכ"ל.

מנהג מרוקו עם הפיוט דיינו והסיפור עליו

חתני היקר הרה"ג יוסף רביבו שליט"א (עפולה ת"ו) כתב קונטרס נפלא על מנהגי מרוקו לחג הפסח ובתוך הקונטרס

שכל שמץ ממנה עומד בסתירה מוחלטת לאמונה הצרופה. במצב של בניית ה"נוגדנים" הרוחניים בפסח, אפילו נקודה קטנה של חמץ עלולה להחליא את הנפש מחדש ולמנוע את פעולת הרפואה של המצה.

מכאן נלמדת עבודת השם המעשית בליל הסדר. בעת אכילת המצה, על האדם לכוון שהוא מקבל כעת את ה"תרופה" לנפשו. המצה היא "לחם עוני" – לשון ענייה – שהיא פתיחת הפה והלב לאמונה פשוטה מעבר לשכל והבנה. בליל הסדר, כוחה של המצה הוא לזכך את פנימיות הנפש ולבטל את ה"חמץ" שבלב, את אותה תחושת "אני ואפסי עוד". המטרה היא להגיע למדרגת "עבד ה'", שהיא החירות האמיתית – החופש מהשעבוד ליצרים ולאגו.

אמנם, תכלית עבודת האדם איננה להישאר בבחינת לחם עוני בלבד, אלא להגיע למדרגה שבה הוא מקדש גם את ענייני העולם הזה. כפי שמבואר בתורת החסידות (תורה אור, פרשת מקץ), לאחר שעם ישראל קיבל את התורה בשבועות, נתחזקה האמונה בליבם עד שהחמץ – המייצג את כוחות הנפש הגלויים והישות – כבר אינו מהווה סכנה עבורם, אלא אדרבה, ניתן להעלותו לקדושה על ידי כוח התורה.

בזה יובן טעמו של קרבן התודה. האדם המביא קרבן זה הוא מי שחווה חסד אלוהי גלוי, בבחינת "ארבעה צריכים להודות". עצם ההכרה בחסד ה' פועלת בנפשו את ה"רפואה" של האמונה השלמה והביטול לבוּרָא. לכן ציוותה התורה להביא בקרבן זה גם לחם חמץ, להורות שהגיע האדם למדרגה שבה ה"חמץ" והעולם הזה כבר אינם מפרידים בינו לבין קונו, אלא הוא רשאי וצריך להשתמש בהם כחלק מעבודת הוה"ו והשמחה בה'. נמצא שביעור החמץ בפסח והחומרה היתירה של "משהו" הם ההכנה ההכרחית שעל ידה נבנה הכלי הרוחני, המאפשר לאחר מכן להשתמש בחמץ עצמו לעבודת השם בבחינת "בכל דרכיך דעהו", מתוך חירות עולם ואמונה שלמה.

שלו הביא מחקר על הפיוט "דיינו" שמפייטים בהגדה של פסח, והביא מספר "אוצרות הפוסקים" – אוצר מנהגי המערב, שבמרוקו נהגו שהאב שואל: מי זה דינו? מצרי או יהודי? ומספר את הסיפור על דינו ראש השרים שהעליל על היהודים, ובא על עונשו. וזהו הסיפור:

מלך אחד אבדה לו טבעת שהייתה חשובה מאוד בעיניו. המלך אמר שכל מי שיהיה מוכן לחפש את הטבעת הוא יביא לו סכום כסף, כדי שיוכל לחפש את הטבעת. זה היה לפני פסח, היה שם יהודי עני גדול מאוד, שלא היה לו כסף לקנות את צורכי יו"ט חג הפסח, אזי אשתו הציעה לו היות והמלך נותן סכום הגון לכל מי שמוכן לחפש את הטבעת, שילך לומר לו שהוא מעונין לחפש את הטבעת, והוא יקבל ממון ויהיה להם על הוצאות החג, מצאה העצה חן בעיני היהודי ואכן כך עשה, עם הכסף קיבל קנה עבור הוצאות החג. היהודי גם מכניס אורחים גדול, והוא הזמין לליל הסדר אורחים רבים, והכין שולחן ערוך, מצות ויין, בשר ודגים וכל מטעמים. למלך היה יועץ שקראו לו "דינו", והוא היה שונא ישראל גדול והוא לא היה יכול לראות שהיהודי קיבל כסף מבית המלך ובפרט שעכשיו יהא לו בהרווחה על הוצאות החג. היועץ דינו הלך בליל הסדר והציץ מבעד לחלון ביתו של היהודי וראה איך שהוא מנהיג את הסדר עם כל כך אורחים ומתוך כל טוב, והוא כלל לא מתעסק סביב חיפוש הטבעת. מיד רץ היועץ למלך ואמר לו: "אתה ודאי חושב שהיהודי טרוד בחיפוש הטבעת? לא ולא! שהמלך יבוא בבקשה לביתו של היהודי ויראה שהוא קנה עם הכסף אוכל ושתיה והביא אורחים לביתו". הלך המלך עם היועץ דינו לביתו של היהודי, ואכן רואים אותו יושב בשמחה כמלך בגדוד עם משפחתו והאורחים. ליהודי היה מנהג שבעת אמירת ההגדה כשהוא מגיע ל"כמה מעלות טובות למקום עלינו, הוא אומר כל משפט לבדו, וכל היושבים בסדר עונים "דינו". בדיוק המלך הגיע בזמן הזה שהיהודי אומר "אילו...", וכולם היו צועקים "דינו". אמר המלך כנראה עכשיו היהודי עושה חקירה: מי גנב את הטבעת? וכולם צועקים "דינו"! שהיועץ דינו גנב את הטבעת. מיד המלך אמר לשים את יועצו דינו במאסר עד שהודה שאכן הוא גנב את הטבעת. וליהודי היתה הרווחה גדולה מכל טוב לכבוד יו"ט והיה לו פסח שמח.

סיפור נוסף בהקשר לפיוט דינו

עוד סיפור מצאתי גם כן השייך לפיוט דינו, ואולי אחד מן הסיפורים נשתבשו עד שהפכו הם לב' סיפורים, וזהו הסיפור:

בעיר אחת חי לו יהודי עשיר, אברהם אמיתי שמו, סוחר באבנים טובות ויהלומים, שנהג לפזר מכספו ביד רחבה לעניים, במיוחד בערב הפסח. ברבות הימים התהפך עליו הגלגל ומסחרו צבר קשיים רבים עד שעמד לפני פשיטת

רגל. בפרוס חג הפסח נעגמה עליו נפשו: כיצד יכלכל את הוצאות החג הקרב ובא, וכיצד זה יפסיק ממנהגו שנהג כל השנים לפזר לעניים ביד רחבה את הוצאות החג? הוא החליט – בלב כבד – ללוות כסף רב, ולהשליך את יהבו על ה' שימציא לו מהיכן לפרוע את המעות.

כשיצא לשוק לקנות את צרכי הפסח עבור עצמו ועבור העניים שהיה תומך בהם – שמע פתאום קול חצוצרה, ולאחר מכן את קולו של הכרוז המלכותי, אשר הכריז כי אחת מפניני הכתר היקרות והנדירות נגנבה מאוצר המלוכה, וכל המסייע בגילוי הגנב יבוא על שכרו ביד רחבה.

בלבו של אברהם גמלה החלטה להציע את שירותיו בגילוי הגנב. הוא ביקש להתקבל אצל המלך, סיפר על מסחרו באבנים טובות ומרגליות, ואמר שהוא משוכנע כי בעזרת ה' יוכל לסייע בגילוי האבן האבודה, בזכות קשריו בתחום.

המלך שמח מאוד ואמר לו שאם יצליח – שכרו יהיה גדול, ואז הרהיב אברהם עוז ואמר שהוא צריך סכום מסוים על החשבון, כדי שיוכל לבצע את חקירותיו ולהתחקות על עקבות הגנב. כשנשאל לגובה הסכום – נקב בסכום המשוער אותו יצטרך עבור הוצאות החג, ו'קמחא דפסחא' שתכנן לתת לעניים. המלך נתן לו ברצון את הסכום הזה, כי שמע עליו שהוא אדם ישר ומפורסם בתחום מסחר היהלומים, ואמר לו שאם ימצא את הגנב – יוסיף עליו כהנה וכנהנה.

אברהם אמיתי עזב את ארמון המלך שמח וטוב לב, בראותו באירוע הזה סימן מן השמים כי ה' בעזרו, הוא חיזק את עצמו שזכות המצוה תעמוד לו, והשתדל להשתיק את הקול הטורדני בתוכו, ששאל: מה יקרה בדיוק כשהמלך יבין שאין לך שום מושג איך לתפוס את הגנב.

כמה ימים לאחר מכן, היה זה לילה בהיר ואביבי, עם ירח מלא שהאיר את השמים, והמלך קיבל חשק לצאת לסיור ברחובות העיר. הכרכרה המלכותית נרתמה חיש מהר, והמלך יצא עם שלישי לשוט אנה ואנה. במהלך מסעו הוא עבר ליד שכונת היהודים, ונמלך בדעתו לעבור ולהתבונן שם, בעוברו – והנה הוא רואה בית גדול מואר באור יקרות, לשאלתו מי גר בבית הזה, השיב השליש כי זהו ביתו של אברהם אמיתי, סוחר היהלומים.

נראה היה כי בבית נערכה מסיבה, והמלך הסתקרן, ניגש קרוב לחלון והקשיב, הוא שמע קול שירה בשפה שלא הבין, אבל מילה אחת חזרה על עצמה שוב ושוב: דינו. המלך המשיך והאזין רב קשב, ושוב לא היה לו ספק: בעל הבית אמר דבר מה, וכל המסובים צועקים 'דינו'.

אהא! ובכן זה מה שהיהודי חוגג! המלך מיהר חיש למרכבה, והאיץ בשליש לחזור אל הארמון. שם פקד מיד שיביאו אליו את השר הבכיר 'דינו', ללא שהיות.

השר דיינו הגיע רועד מפחד, הוא כבר הבין שכלתה אליו הרעה, ועוד לפני שהמלך הספיק לומר דבר מה, נפל לרגליו, הודה בגניבת הפנינה, והתחנן על חייו.

למחרת בבוקר שלח המלך לקרוא לאברהם היהודי, הכרכרה חזרה מיד – אולם בלי אברהם, השליש הסביר שלרגל החג אסור לו לבוא בכרכרה, אולם הוא יבוא מיד ברגל. אברהם צעד מיד לארמון, ובמשך הדרך גאה בו המתח, מה רוצה בדיוק המלך? האם הוא כועס וחסר סבלנות? מה יגיד לו?

אך המלך קיבל אותו בחמימות רבה: "קראתי לך, כדי לבשר לך שהאבן היקרה שוב ברשותי. הגנב נתפס, והוא הודה על המעשה, ועכשיו מחכה למשפט. אני אסיר תודה לך, אברהם היקר, על המלאכה הבלשית המוצלחת ומוכן להעניק לך את שאר הפרס."

אברהם אמיתי הסתכל על המלך בתימהון, והמלך הוסיף:

"יש לשער שאתה שואל את עצמך, כיצד נודע לי מי הגנב עוד לפני שאתה סיפרת לי ולכן אשתף אותך בסוד קטן", וכאן סיפר לו את כל מהלך האירוע מאז שהגיע לביתו עד ששמע את המילה דיינו.

אברהם הודה לבורא העולם על חסדיו, אולם אמר למלך כי הוא חייב להודות על האמת שלא עבודה בלשית הייתה כאן, אלא השגחה אלוקית, והסביר למלך את פשר השיר: "הניגון ששמעת, הוא שבח לאלוקינו, על כל הטובות שהעניק לנו..."

המלך פרץ בצחוק גדול לשמע הדברים, ואברהם הוסיף כי בנסיבות אלו הוא מסופק אם הפרס מגיע לו, אולם המלך אמר שבחירת ההשגחה העליונה בו כשליח היא גם סימן עבדו, נתן לו את הפרס, ואף מינה אותו מכאן ואילך להיות קניין היהלומים והפנינים של האוצר, ומכאן ואילך הייתה לאברהם אמיתי הרווחה ולאורך כל ימיו היה שר את הפיוט הזה בהתרגשות מיוחדת. עכ"ל.

מעלת האמונה והבטחון בה' יתברך

מצאתי בגליון "והגדת לבנד" לחג הפסח תשפ"ו שניצא ע"י תלמוד תורה "מסלת ישירים" עפולה ת"ו, מה שכתב המחנך הרב אבנר קשת הי"ו מחנך כיתה ב' (עמ' 5) ספור אמונה ובטחון לחג הפסח מה שנוהגים לספר על "דיינו" בגרסה שלא הפרתי, והרי להביאו כאן בס"ד, וז"ל:

מעשה ביהודי שהיה נרא שמים גדול ובעל אמונה, והוא עני גדול, ובמשך הזמן מכר את כל מטלטליו הבית עד שלא נשאר לו מה למכר. והנה הגיע יום העשירי בניסן ואנשי ביתו היו רעבים וגם צמאים

ולא היה יכול לסבל עוד להיות בבית. קם וניצא מחוץ לעיר כדי שלא יראה את בני ביתו מתעלפים ברעב. כך היה מטלטל מחוץ לעיר עד ערב פסח. ובערב פסח ניצא גם עבד המלך כדי לרעות את סוסיו של המלך. והנה נפלה עליו תרדמה ויישן ובהקיצו ראה שאחד מסוסיו של המלך איננו, והתחיל לחפש אחריו. וכמה שחפש לא מצא. ופתאום ראה את היהודי וספר לו מה שקרה. ויאמר לו היהודי: אני אחפש לך את הסוס תן לי שכרי, ותבוא ביום פלוני בחל המועד ותקח את הסוס. ואמר לו וכמה אתה דורש? אמר לו: עשרה דינרים. אמר העבד בלבד כדאי לתת לו את הסכום הזה והוא ימצא לי את הסוס. כי אם לא אתן לו, הוא עצמו לא יוכל למצא את הסוס, אלא גם בעוד חפוש אחר הסוס הוא יכול לאבד עוד כמה סוסים והמלך ינהג אותו. גמרו ביניהם בכתב שבעוד שלושה ימים יתחייב היהודי להחזיר את הסוס. לקח היהודי את הכסף והלך לביתו וסדר את ההוצאות הצריכות לחג פסח בשמחה ולא ספר לאשתו כלום, כי חשש שאשתו מקטני אמונה ויפגם באמונתה לא יעשה לו הקב"ה נס חס ושלום. וישב על שלחנו בשמחה ובטוב לבב והתחיל לקרוא את ההגדה. והגנב שגנב את הסוס היה שכנו של היהודי וגם היה שמו דינו. שמע הגנב שהיהודי קבל עשרה דינרים כדי למצא את הסוס והוא פחד מהיהודי שהוא בעל זכות. לכן בליל פסח הסתובב סביב ביתו של היהודי כדי לשמוע מה עושה היהודי, ושמע איך הוא אומר "ולא נתן לנו את ממונם - דינו". ואמר בלבד: אוי לי שהרי הוא כבר יודע שהוא גנב את הסוס. ותכף נכנס לביתו של היהודי והתחנן לפניו, ואמר לו שהוא מודה שהוא גנב את הסוס והוא יתן ליהודי עוד עשרה דינרים ורק שלא יפרסם שהוא גנב את הסוס. אמר לו היהודי: עתה תלך לביתך וביום פלוני תקח את הסוס ותקשר אותו לעץ באותו מקום שגנבת אותו ותעמד אחר כך מרחוק ותשגיח שלא יבואו אחרים ויסקוהו, ואני אסדר לך את הענין. אז נשק הגנב את ידי היהודי והלך. ביום המועד בא עבדו של המלך אצל היהודי לבקש ממנו את הסוס, אז אמר לו היהודי: תלך לאותו מקום ששם הנחת את הסוס ותמצאהו שם כי השדים לקחוהו ואני הכרחתי אותם להחזירו. וילך למקום אשר הנח שם את הסוס ומצאהו. והיה קדוש ה'. כל זה נעשה בעבור האמונה השלמה שהיתה לו שהאמין באמונה שלמה שהקב"ה יעשה לו נס. ובאמת נעשה לו נס והקב"ה זמן לו את כל הדרוש לו לחג הפסח.

ואם גם אנחנו רוצים שהקב"ה יעשה לנו גם נסים גלויים אנו צריכים להתחזק באמונה ובבטחון

בְּקִבְיָהּ וְעַל יְדֵי זֶה יִרְאָה לָנוּ נְסִים וְנִפְלְאוֹת וְיִגָּאֵל
אוֹתָנוּ בְּקִרְבֵּי מִמֶּשׁ - אֲכִי"ר.

הרה"ג שרון שמעון סרוסי שליט"א
מח"ס חן הש"ס ג' חלקים
ראש כולל תורתך קב"ע ברסלב
עפולה ת"ו

ליקוטי הש"ס

ליקוטים שנכתבו על שיערי הספרים ממה שזכיתי
וכתבתי וליקטתי מתוך הספרים בלומדי אותם

פירוש הרמב"ן על שיר השירים¹

- (א) משמע שאין זמן סופי לעולם דאמר אין קצה
לתכונה משך חיי הנשמות וקיום העולמות²
(תחילת ההקדמה לשיר השירים).
(ב) נח ידע את אלהיו ידיעה שלמה בחכמה (שם).
(ג) שם הוא הבכור³ מבני נח להכיר בוראו לדעת אותו
להכיר באמונתו (שם).
(ד) יעקב אבינו קיבל גם מאברהם אבינו ידיעת הבורא
(שם).
(ה) שיר השירים חיברו שלמה המלך לעת זקנתו⁴
(הקדמה ראשונה).
(ו) כתב שהשושנה הוא מצח שנקרא ליד"ה יש לה ו'
עלין⁵ (הקדמה שניה)

¹ שמנהג האשכנזים לקוראה בשבת חול המועד פסח,
שעוסקת ביציאת מצרים וקבלת התורה.
² ולכאורה דלא כדעה המקובלת שהעולם לא יתקיים
אחרי האלף הששי. וליישב צריך לומר שרק עולם הזה לא
יתקיים עוד אחר האלף הששי, והרמב"ן קאי על נשמות
ועולמות אחרים. וכן מוכח מדבריו דלקמן (ח, יב)
³ וקשה שבפירושו לתורה (בראשית ו, י) כתב שיפת הוא
הגדול, וכן כתב רש"י (שם ה, לב). ואולי בכור דנקט הכא
לא לילודה אלא קאמר אלא להכרת הבורא כדמשמע
מדבריו. וקשה מה בכור שייך אם רק הוא המשיך דרך נח
אביו, ואם תאמר גם יפת כדכתיב יפת אלהים ליפת,
ויונתן בן עוזיאל פירש בתרגומו (י, כא) יפת הגדול
ביראת ה', אם כן הוא הבכור להכרת בוראו וצ"ע.
⁴ וכן הרמב"ן פירשו לעת זקנתו וז"ל כי פנה היום לנגדי
והזקנה הלך וקרב על כן קדמתי לפרש וכו' (שם).
⁵ וקשה שבתחילת הקדמת הזוהר כתב שושנה אית בה
תליסר עלין וחמש עלין תקיפין, וביאר המתוק מדבש
שיי"ג עלין הכונה לפרחי השושנה וחמש עלין הם העלים
הירוקים הסובבים אותה לשמרה מהקוצים, ולא ו' עלין
וצ"ע.

(ז) האור עומד בכח החושך על כן חשך בריאה ואור
יצירה (הקדמה שלישית).

(ח) להטיב את הנרות הכונה להדליקן⁶, וכן פירש
התרגום (שמות ל, יז) באדלוקותיה⁷ (א, ב).

(ט) השכינה ירדה עם יעקב אבינו למצרים, והיתה
בגלות עם ישראל ומתאוננת ומתרעמת על גלותה,
מתהלכת קודרת עם שאר הכוחות הממונים על
האומות וכו'⁸ (שם, ה).

(י) משה רבינו וכל ישראל השיגו במעמד הר סיני וראו
עין בעין ה' קולות ולא עוד (שם, יא). ולא שבע.

(יא) אוריאל משמאל שהוא מלאך הממונה על הדין
והנקמה⁹ (ב, ד).

(יב) צללים הם שרי האומות של מעלה והמלאכים
שלהם (ב, יז).

(יג) מור ולבונה, שני דברים זה היפך זה במראה זה
אדום וזה לבן (ג, ו).

(יד) משווה דעת חז"ל לדעת אפלטון הפילוסוף (ג, ט).

(טו) ארגמן נקרא כך על שם שהוא ארוג במיני צבעונין
הרבה (שם, י).

(טז) ד' מלכויות נגזרו גזירה שישעבדו לישראל, ושעבוד
מצרים לא בכלל שלא היו ישראל עדיין אומה (ה, ו).

(יז) עם ישראל לא נקראו אומה ועם ה' עד שנכנסו
לארץ ובנו בית המקדש¹⁰ (שם).

(יח) השכינה נמשלה לתמר (ז, ט).

(יט) ימות המשיח הם אלף שנים, הוא האלף הששי¹¹
משנות העולם שהם ששת אלפים שנה (ח, יב).

(כ) תחיית המתים תהיה מאתיים שנה אחר הגאולה
שתהיה קודם מאתיים שנים באלף הששי ותגלה
הגאולה והישועה¹² (שם).

⁶ כדעת הרמב"ם, ודלא כדפירש רש"י בחומש בהיטיבו
(שמות ל, ז) לשון נקוי הבזיכין של המנורה, וכן פירש שם
האבן עזרא בהיטיבו: לתקן הפתילה והשמן.

⁷ ואצלנו נוסח תרגום אונקלוס וכן תרגום יונתן בן
עוזיאל הוא באתקנותה, וזה אתי שפיר כפירוש רש"י.

⁸ ודלא כמו שכתב בספר ברית הלוי על הגדה של פסח
לרבי שלמה אלקבץ זצ"ל פרק ג (עמוד קנה) וז"ל: ומעתה
למדנו כל מקום שגלו שכינה עמהם (מגילה כט ע"א) שאין
הכונה שתהיה היא גולה עמנו רק היא חופפת עלינו
בגלויות ומשמרת אותנו ע"ש בכל הפרק. ומהרמב"ן נראה
סובר כפשוטו שגלתה ממש.

⁹ קשה שאוריאל הוא מלאך החסד וגבריאל הוא מלאך
הדין וצ"ע. ובעת עריכת הדברים ראיתי בספר מלאכי
עליון לרה"ג ראובן מרגליות זצ"ל ערך אוריאל שמדרשי
חז"ל מייחסים אותו באמת לשמאל ע"ש.

¹⁰ וקשה הלא ידוע שכבר במתן תורה נקראנו עם כדכתיב
והייתם לי סגולה מכל העמים וצ"ע.

¹¹ איתא בחז"ל אלפיים שנה העולם היה תוהו, אלפיים
שנות תורה, ואלפיים שנות משיח אי נמי ארבעים שנה
משיח, ואלף מאיי שייטא.

חזרת אחת ולא טיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן כלומר גוזלין".

הרי לפנינו ג' אופנים שונים בביאור מנהג חטיפת המצות אשר נהג בימי חז"ל: א', מגביהים את הקערה ובה המצות לפני התינוקות, כדי שלא יירדמו וישאלו לפשר הדבר. ב', אוכלים מהר את המצות בטרם ישנו התינוקות. ג', לוקחים את המצה מהתינוקות ומונעים מהם לאכול הרבה כדי שלא ישנו על ידי רוב האכילה.

ועיין בראב"ד (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ג) שפירש כפי הפירוש הב'. וכ"כ בספר המכתם (פסחים שם), וברבינו מנוח (על הרמב"ם שם). ועיין בנימוקי יוסף (כג, א מדפה"ר) שפי' כפי' הג'. ורבינו ירוחם (נתיב ח"ד) הביא הדעות הא' והג'.

אמנם בדברי הרמב"ם שם מצינו פירוש רביעי, דז"ל: "וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו... וחוטפין מצה זה מיד זה". וכעין זה הביא גם בספר המכתם: "ויש מפרשים חוטפין, גוזלין וטורפין זה לזה כדי שיתעוררו התינוקות ולא ישנו". ובמאירי (קח, ב) כ': "וכן חוטפין מצה, כלומר שמתעסקים בה דרך המייה וחטיפה זה מזה, כדי שישתעשעו התינוקות בכך ולא יבואו לידי שינה ויתעוררו למה שרואים". ועיין במהר"ם חלאווה ובחידושי תלמיד הרשב"א שהביאו את ב' הפירושים.

פירוש חמישי מצאתי בחידושי רבינו יהונתן מלוניל שכתב: "ויש לפרש שחוטפין אותה מיד התינוקות ונשחק עמהן". והיינו שאין הגדולים חוטפים המצה זה מזה, אלא חוטפים המצה מידי התינוקות לצורך משחק ושעשוע.

מקורות למנהג

ב] והנה, בשולן ערוך פסק (תעב, א): "יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי לאכול מיד כשתחשך, ואף אם הוא בבית המדרש יקום מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו". ונראה מכאן שהביא להלכה את המנהג הב', דיש למהר לאכול כדי שלא ישנו.

ובחק יעקב שם (ס"ק ב) כ': "וזה שאמרו בש"ס חוטפין מצה בליל פסחים... ואפשר שמזה נתפשט המנהג שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול". והביא דבריו בערוך השלחן (שם).

ובנוהג כצאן יוסף (סוף הל' ליל ראשון של פסח) כ': "אין לבטל המנהג שנערים גונבים האפיקומן כדי ליקח איזו חפץ מאביהם שיחזרו להם האפיקומן, כי מתוך כך הנערים ינערו משינתם ויספרו ביציאת מצרים והבן חכם שואל, וימלא ה' כל משאלותיו לטובה".

ובספר מכתב סופר, מהגאון רבי שמעון סופר (בנו של מרנא החת"ם סופר ואב"ד קראקוב, ח"א דף קי ע"א) הובא:

כא) כתב כי ארבעים שנה גלו עשרת השבטים קודם מנשה¹³ ובנימין (שם, יג).

כב) כל השבטים נקראו אפרים (שם).

כג) מצות לא תעשה למטה ממדרגת עשה¹⁴ (ד, יא).

כד) שלמים נשחטים בדרום¹⁵ (שם, טז).

הרה"ג אברהם דוד ברנד שליט"א אופקים

בעניין מנהג גניבת האפיקומן

נוהגים העולם בליל הסדר, כי לאחר "יחץ" מניחים את הילדים לחטוף את האפיקומן ולהטמין אותו. לאחר מכן מחזירים הילדים את האפיקומן בתמורה למתנה. ויש לעיין במקורו של מנהג זה ואי יש חשש בדבר.

חוטפין מצות בלילי פסחים

א] איתא בגמ' בפסחים (קט, א): "תניא, אבי אליעזר אומר, חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו". נראה אם כן, כי היה מנהג בימי חז"ל לחטוף מצות בליל פסח במטרה להעיר את התינוקות. אמנם, לא נתבאר מה טיבה של "חטיפה" זו.

הרשב"ם על אתר (ד"ה חוטפין מצה) מבאר באופנים שונים, וז"ל: "מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו. ואית דמפרשי חוטפין מצה – אוכלין מהר. שני לשונות הללו פירש רבינו [רש"י שם]. ויש גורסין מצות, מגביהין את הקערה שיש בה מצה ומרור וב' תבשילין. ולי נראה, חוטפין – מסלקין את הלחם מיד התינוקות שלא יהו ישנים מתוך מאכל הרבה, כדרך התינוק אחר אכילתו ושוב לא ישאלו. אבל עכשיו כשחוטפים מהן לא ישנו וישאלו, כלומר, לא ישנו שלא אכלו כדי שבען, וישאלו כשיראו השינויים שאנו עושין היכירא לתינוקות כדלקמן. וכן מוכח לשון התוספתא (פ"ה ה"ו) דתניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן. רבי יהודה אומר משמו, אפילו לא אכל אלא

¹² ואם הבנתי נכון הגאולה צריכה להיות בשנת ה' אלפים ת"ת כלומר בעוד י"ד שנה בס"ד.

¹³ ולעני"ד זו טעות הדפוס (אני משתמש במקראות גדולות המאור) וצריך לומר יהודה ובנימין, וכן מוכרח מההמשך.

¹⁴ עיין היטב לבעל התניא זצ"ל באגרת התשובה פרק א.

¹⁵ וצ"ע ששחיטתן בכל מקום בעזרה, ולעני"ד צריך לומר אף בדרום.

ג] מצינו כמה מרבתינו גאוני הדורות שהתנגדו למנהג זה מטעמים שונים. וראשון להם בספר מאורי אור (ח"ה דף קעח ע"א): "והוא מנהג בדוי והבל ובגוים נשמע שיהודים למדים ילדיהם לגנוב זכר ליציאת מצרים וינצלו, על כן המונע משובח". והביא דבריו בארחות חיים (ספינקא סי' תעג ס"ק יט). ומשמע מדבריו, דהטעם לאסור המנהג הוא משום חילול השם, שנראה כביכול מלמדים היהודים את ילדיהם לגנוב זכר ל"וינצלו את מצרים".

עוד יש שהעירו דאין זה נכון ללמד את הילדים לגנוב. וכן הביא בספר הליכות שלמה (ניסן פ"ט סוף הערה 210) בשם מרן הג"ר שלמה זלמן אויערבך: "בבית רבנו לא נהגו כן, ואמר רבנו דהואיל ונשתבש בפי הבריות הביטוי לגניבת האפיקומן, איך נרגיל התינוקות לגניבה ולקבלת שכר על כך כנהוג, והנהגים כן טוב שיזהרו לכנותה רק חטיפה"¹⁷.

עוד יש שהביאו חשש בזה, שהלא האפיקומן הוא זכר לקרבן פסח וא"כ טעון שמירה. וכן הובא בהגדה של פסח מבית לוי (עמ' עה) בשם מרן הגר"ח הלוי מבריסק; "כיון דהאפיקומן זכר לקרבן פסח הוא שהיה טעון שמירה ונפסל בהיסח הדעת כשאר קדשים, הכי נמי צריך האפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח שמירה. ומה שכתב הרמב"ם חוטפין מזה זה מיד זה, הכוונה היא, דהנה בכל ימות השנה ההלכה היא דאין המסובין רשאים לאכול כלום עד שיטעום הבוצע, והבוצע הוא פושט ידיו תחילה ואוכל... ובלי פסח הותר להמסובין לחטוף מזה ולאכול אף קודם שיטעום הבוצע המברך, והוא כדי לעורר התינוקות שלא ישנו"¹⁸.

ועוד הובא שם: "למון הגר"ח לא היה נוח המנהג שהקטנים חוטפים את האפיקומן מאביהם, והיה מניחו במקום המשוומר עד שעת אכילתו, ופירש דמשום כך סימנו את אכילת האפיקומן במילת 'צפון', לומר שהאפיקומן טעון שמירה והצפנה".

ובאמת שלפי טעם זה כל החשש הוא רק כאשר מניחים לילדים לחטוף את מצת האפיקומן עצמה. אך אם מניחים להם לקחת מצה אחרת במקום שרי. וכ"כ מנפשיה בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' שצג): "באמת כי מנהג ישראל קדמון הוא... שיותר טוב ליקח מצה אחרת מיוחדת בשביל

¹⁷ אמנם ראיתי שהגר"א נבנצל שליט"א העיר ע"ז (בספר ירושלים במועדיה עמ' נה הערה 10): "ולא זכיתי להבין דבריו בזה, שלכאורה פשוט שגניבת האפיקומן לא תביא את התינוקות להתרגל למעשה גניבה".

¹⁸ אך עיין בס' מועדים וזמנים (חי"ז סי' קפח הערה ב) שתמה דלא מצינו דפוסל דין היסח הדעת בפסח דהוא קדשים קלים. ובס' תשובות והנהגות (חי"ג סי' קמא) הביא השלמה בזה. ועיי"ש שכתב עצה שגדול יעמוד על גבי הקטנים ויסתכל כל הזמן היכן נמצא האפיקומן וכך לא יהיה היסח הדעת ממנו.

"ונוהגין שהבנים הקטנים גונבין האפיקומן, והאב מביטח לתת מתנות למי שיהיה חריף לגונבה, ויש למנהג זה יסוד בפרק ערבי פסחים".

ובהערה שם הובא: "אמר שלמה אלכסנדר סופר [בן המכתב סופר], וכן היה נוהג אאמ"ו הגז"ל להתחרות את ילדיו בניו ונכדיו שהיו סמוכים על שלחנו בשעת הסדר אם יעלה בידם לגנוב האפיקומן מתחת מראשותיו. וברם זכור יהיה לטוב ב"א המנוח הרב האברך החריף השלם בתו"י מו"ה שמואל דובער קארניטצער זצ"ל בהגאון הקדוש גיסי מו"ה עקיבא זצ"ל¹⁶ [בעל אחותי הרבנית הצדקת מרת ריזל ע"ה], אשר בהיותו עלם רך סמוך על שולחן זקנו אאמ"ו זצ"ל, שאלו מה טעם למנהג גנבת אפיקומן, ולא השיב לו אאמ"ו זצ"ל מאומה, אך היה הולך ומגיד ההגדה על הסדר, רק אחר כך בשעת הסעודה אמר לו, שאלתני בני על מנהג ישראל שהתינוקות יגנובו האפיקומן, ולא עוד אלא שהאבות מתגרים ומתחרים בהם עד שיעוררו בהם החפץ והרצון לגנבה זו, ולא נמצא טעם למנהג זה, אם אמנם חכמינו ז"ל אמרו חוטפין מצה וכו' שלא ישנו תינוקות, בכ"ז אכתי טעמא בעי למה בדרך גנבה דוקא, ומסתמא אינו מנהג בורים אחר שנתקבל בכל תפוצות ישראל, והאמת אגיד כי לא שמעתי טעם לדבר ולא הרהרתי בו עד הנה, ועתה ששאלתני על ככה עלה מיד וברגע ראשונה טעם הגון בדעתי, ואמנם התאפקתי ולא עניתי לך תיכף בכדי להרגילך לסבול קושיא בלי תירוץ כי זה כל פרי העבודה השלמה שיקבל אדם על עצמו עול האמונה בתורה ובמצות ומנהגי חכמים ולא יתבלבל מחמת קושי' אם מקוצר דעתו לא ימצא לה פורק מיד, והאריך לו במוסר, ושוב אמר לו הטעם - דע בני, כי כל מעשינו בלילה הזה כולם מכוונים להזכיר חסדי ה' ונסיו עמנו במצרים כמשחז"ל חרוסת זכר לטיט וכדומה, ויפלא לכאורה למה לא נעשה זכר כלל לנס גדול שהיה שם שביליל יציאת מצרים לא חרץ לאיש כלב לשונו, הרי התורה מעידה בפרשת בא ולכל בני ישראל לא יחרץ וגו' ולמען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, הרי שהיה זה פלא גדול. ולמה יגרע בלבתי קבוע לו שם וזכר בין שאר מעשים מהלילה הזה - אולם כבר אמרו חז"ל במסכת פסחים (קג, א) לא תדור במתא דלא נבח בה כלבא, ופירש רש"י משום שהוא נטירותא מאויבים ומגנבים, ועתה בין תבין כי גנבת האפיקומן הוא הזכר לנס דלא יחרץ כלב לשונו. דמכיון דלא נבחי כלבא באותו לילה פרצו גנבי".

¹⁶ הכוונה כאן היא אל הגאון רבי עקיבא קורניצר, אב"ד קראקוב שהיה גם כן נכדו של החת"ס סופר (בן לבתו מרת גיטל). ומזה תראה שטעו רבים שייחסו את הדברים המובאים להלן אל הגאון רבי עקיבא סופר, נינו של החת"ס סופר ובעצמו אב"ד פרשבורג.

אז ויתרתי על הרעיון והשבתי את האפיקומן למקומו". וכן הובא בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' עח): "בבית מו"ר (שליט"א) זצוק"ל הילדים לא חוטפים את האפיקומן".

ובספר "ר' אלה" (עמ' 196) הובא כי המשגיח הג"ר אליהו לופיאן התנגד למנהג זה ולא הרשה לילדיו לחטוף את האפיקומן בליל הסדר.

מדור מכתבים למערכת

הרה"ג ישי מזלומיאן שליט"א

מח"ס הנותן שלג. גבורי כח. מישרים אהבוך. מנחה לחיים. שמחה לאיש. סגולות רבותינו. בן ישי. אוצר מנהגי קהילות פרס. ה' איש מלחמה. סיפורים על הפרשה. שמחת חתן וכלה. ועו"ס עיה"ק חולון ת"ו

בס"ד. יב ניסן תשפ"ו

לכבוד

ידידי וחביבי, חמדת לבבי. צנוע ועניו, חכמתו תאיר פניו. שמן תורק שמו טעמו ונמוקו עימו. טובינא דחכימי, מרגלית דלית בה טימי. צנא מלא ספרא, חובר חיבורים מחוכם, בעל עט סופר מהיר

הגאון מוהר"ר רן יוסף חיים אביחצירא שליט"א

בעל "מרי"ח ניחוח" ועו"ס

אחדשה"ט ביקר רב

בענין מה שהביא בגליונו המפואר מריח ניחוח (פסח גליון 945) מהגאון הרב שמואל דוד שליט"א רב העיר עפולה ת"ו, בענין אכילת מצות רכות בפסח. ע"ש. הנה כתבנו בזה מעט, ולחיבת הקודש אני מצרף את הדברים בס"ד, ומיני ומנייהו יתקלס עילאה.

אכילת מצות רכות בפסח

ראה מש"כ כתב בשו"ת יצחק ירנן (חלק יא סימן מ אות כד עמוד ער), שמנהג הספרדים שעושים מצה טריה ועבה, (אבל מקפידים אותה עד זמן האכילה, ומפשירים ומחממים). אבל לא כולם יודעים לעשותה, וחלק נמנעים בגלל העובי. ויש מצות רכות שהן דקות יותר ואינן עבות, והם טובות ונקראים: "מצות מצוה". וגדולה מזאת מצאנו לרבנו המאירי בפסחים, שכתב ש"כך הדור לה לאכול אותה כשהיא רכה וטריה". ומה

התינוקות לגנוב, דמצת אפיקומן נכון להחזיקו אצלו ולשמרו כקרבן פסח בזמנו שהיא נאכלת לזכר הק"פ. וכיון דהיסח הדעת פוסל בפסח צריך שמירה משום היסח הדעת שפוסל בו כבפסח, ואם יקחנה הקטנים בטל השמירה דקטן לאו בר מחשבה הוא ופוסל בהם היסח הדעת. ולכן מוטב ליתן מצה אחרת בשביל זה והמנהג יתקיים¹⁹.

עוד ראיתי שהעירו דהמשנה ברורה לא הביא דברי החק יעקב, למרות שהועתקו בבאר היטב על אתר (סק"ט). ונראה מזה דלא ניח"ל בהא.

וכן מצינו לרבים גדולי עולם שלא נהגו בביתם במנהג זה. בספר דברי יחזקאל (עמ' שסא) הובא על מנהג הרה"ק משינאווא: "המנהג שנשתרש בישראל של גניבת האפיקומן בליל הסדר, לא היתה דעתו של רבה"ק נוחה מזה והקפיד על זה".

וכן נהג הרה"ק מצאנז-קלויזנבורג (כמובא בהגדה של פסח הליכות חיים עמ' קעה): "אצל רבינו לא היה נהוג המנהג שנשתרש בתפוצות ישראל שהילדים גונבים האפיקומן". ובשו"ת בית אבי (ח"ג סי' כו) העיד: "ואפילו מה שהילדים גונבין האפיקומן לא הונהג אצלנו".

בס' מעשה איש (ח"ז עמ' קנא) הובא בשם מרן הגר"ק על מנהג החזו"א: "לא גנבו אצלו האפיקומן. אירע שגנבו וביקש מאמי ע"ה חתיכת מצה מהאפיקומן הגנוב".

[ובגליון "הלכות מים חיים - פסח וליל הסדר" (עמ' 69), הביא מו"ר הגר"א דינר שליט"א: "הרבנית אהובה ברמן ע"ה בתו של בעל הקהלות יעקב זצ"ל, גנבה את האפיקומן של החזון איש זצ"ל, החזו"א שאל אותה מה היא רוצה, וענתה שרוצה ממנו ברכה! זהו פרס של רוחניות שהוא עשירות אמיתית".]

וכן לא נהג במנהג זה הגאון בעל הקהלות יעקב, כפי שהעיד נכדו הג"ר משה זכריה ברזם (מובא בספר הסטייפלר, עמ' קכו): "מנהג העולם לגניבת האפיקומן לא הונהג במחיצתו. שנה אחת תפסתי בקטנותי את האפיקומן, וכבר ביקשתי שיבטיח תשורה הגונה תמורתו. תשובתו היתה כי יהיה מוכן לקנות לי בענטשער (ברכון לברכת המזון)... הבנתי מה שרמזו כבר מקודם, כי דעתו אינה סובלת עסקאות מסוג זה,

¹⁹ ומו"ר הגר"י טשזנר שליט"א כי (בספרו שערי ימי הפסח עמ' קמז הערה לט) כי אין זה אלא הידור ואין קפידא בזה, ומ"מ מטעמי חינוך ייתכן שאין לומר "לגנוב" את האפיקומן אלא "לחטוף" או "להחביא". ובשו"ת קול מנחם (או"ח ח"א סי' תיא) כ': "ראוי לומר חטיפת האפיקומן שלא להרגיל על לשונם לשון גניבה. אמנם כבר מצינו בראשונים לשון גוזלים זה מזה לשמחה, כדי שישאלו התינוקות. ואולי אפשר לומר רמז נאה חטוף ואכול, דפסח הוא הכנה לקבלת התורה, והיינו שיחטוף אדם לעשות תורה ומצות בזה העולם".

נעשה היום שכל המצות הם כמו קרקרים ויבשים?
ע"כ. ע"ש.

ובעצם הכנת ואכילת מצות אלו, ראה בשולחן ערוך (סימן תס סעיף ה), שמצה עד טפח כשרה. ע"ש. ואף שבמשנה ברורה (ס"ק טז-יז) ובביאור הלכה ד"ה פת עבה) החמיר בזה לכתחילה, מכל מקום פשט המנהג אצל חלק מקהילות הספרדים לעשותם ולאפותם קצת עבות. ופוק חזי מאי עמא דבר.

ובספר 'ארחות רבנו הקהלות יעקב' (חלק ב עמוד לו אות יח) הובא, שפעם אחת אפה הג"ר יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל מצות, היו ביניהן כמה מצות רכות לאחר האפיה, והראה אותם למרן החזון איש זצ"ל, שאמר שהן כשרות ואין בהן שום שאלה. וכן סיפרו כמה מתלמידי מרן החזון איש, שחלק מהמצות שאפו יחד עמו היו רכות בפנים, והכשירם מרן החזון איש. ע"ש. ועיין בספר חזון איש (אורח חיים סימן קכ ס"ק יז). והובא בספרנו מישרים אהבוד (הלכות ערב פסח שחל בשבת, סימן ח סעיף צח בסוף ההערה). ע"כ. ועיין בחשוקי חמד עמ"ס בבא בתרא (דף צ ע"א. עמוד שפ). אמנם נראה שלא בכל קהילות פרס היו מצות אלה, אלא מצות יבשות עגולות, וכמו שהובא לעיל.

המצות הרכות של הבבא סאלי

וכן הובא על הגה"ק רבנו ישראל אבוחצירא - הבבא סאלי זצ"ל, שעובי המצות שאפה היה פחות מעט מאצבע, והיה שומרם בחכמה גדולה למשך כל ימי החג, כדי שיוכל לברך עליהם בכל סעודה ברכת המוציא. וכך היה שומרם כדי שישארו טריים ורכים, לוקח מגש ושם עליו מפה לבנה, על המפה שם מצה אחת, ועליה שם עוד מפה ומכסה את כולה. שם מצה שניה ושוב עליה מפה, ושוב מצה, וכל על זה הדרך עד ששם את כל המצות, וכולם עטופים אחד אחד במפת בד לבנה, ומעל הכל שם מגש ועליו מכתש גדול, וכך נשארו המצות טריות עד יום טוב האחרון של חג הפסח. והובא בספר ישראל סבא (פרק לט עמוד 316). ע"כ. הרי שהמצות של רבינו הבבא סאלי היו רכות, שאם היו יבשות כרקיין לא צריך היה לעוטפם ולשומרם בדרך זו, כידוע.

וכן ראיתי שכתב הרה"ג הרב חיים רבי שליט"א בשו"ת שאלה יפה (חלק א סימן תקא), שמדינא מצות רכות זה מצוין, ואין בעיה כלל. ומה גם שמצות רכות של היום הם בעובי ס"מ אחד. וזה מצוין, ואין צריך להחמיר כאחינו האשכנזים ולאכול דוקא מצות קשות. ע"ש.

וכן כתב מרן הג"ר מאיר מזוז זצ"ל בשו"ת מקור נאמן (חלק ב סימן תח-טט), שכן נהג הרב צבאן זצ"ל לכתחילה, אף על פי שנראים כמו פיתות (וכך נהגו בזמן

הגמרא, עיין בפסחים דף ז ע"א ודף לו ע"א). ובלבד שנעשו ע"י אדם מומחה וירא שמים, שאם יפרסו את המצה לא ימשכו ממנה חוטין. וסיים שעדיף יותר לעשותם מצות דקות וכמו שכתב הכף החיים (סימן תס ס"ק מד). ע"כ. וכן בילקוט יוסף (פסח כרך ב, סימן תנט סעיף יב עמוד תרלא) כתב, שמנהג הספרדים לעשות את המצות קצת עבות, ולא דקות מאוד כמנהג האשכנזים, ואין בזה כל חשש, וחלילה להוציא לעז על מנהג אבותינו ורבותינו. ע"ש בדברי הנפלאים. וכן כתב הגר"צ מוצפי בספר לספר בציון (עמוד שצט), שהמצות שנוהגים לעשות הספרדים הן רכות ועגולות. ע"ש.

מרן הרב בן ציון אבא שאול והמצות הרכות

רבינו מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל הקפיד על מנהגים ומסורת אבות, והשתדל למצוא מקור וטעם לכל מנהג. פטרונו היה למנהגי ספרד, אם נבעו מדברי הרמב"ם או מרן השולחן ערוך, רבינו האר"י ז"ל או רבינו יוסף חיים זצ"ל.

וסיפר באחד משיעוריו, שפעם תמה באזניו חכם אשכנזי על המצות העבות, ושיבח את ההידור שבמצות הדקות הצנומות.

אמרתי לו: "יואיל מעלתו להביא חלק חמישי של ה'משנה ברורה".

הביא, ואמרתי: "יפתח מעלתו בסימן תעה, סעיף ז. יקריא דברי הרמ"א". הרמ"א, 'הפוסק' של אחינו האשכנזים.

פתח והקריא: "ונהגו לעשות שלוש מצות של סדר מעשרון, זכר ללחמי תודה".

אמרתי לו: "עשרון, זה שיעור חלה, לכל הפחות קילו שש מאות ששים וששה גרם, והמים, לפחות קילו ושמונה מאות גרם לשל מצות, הרי שכל מצה לכל הפחות שש מאות גרם. לשיטתו, שעל המצות להיות דקות ושטוחות, מצה של שש מאות גרם תופסת את כל השולחן"... אין ספק שהרמ"א התכוין למצה עבה כדבעי, ומה טענותיו על הספרדים?"

נכון, ונסתתמו טענותיו... (ספר רבינו האור לציון, חלק א פרק לו עמוד 576. ובהגש"פ אור לציון עמוד נ, הובא שהחכם האשכנזי היה הגרי"מ דושינסקי זצ"ל גאב"ד העדה החרדית).

יש שהחמיר רבנו במצות אלו, ונספר:

אחד ממקורבי רבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל אפה מצות בערב פסח, ולא נאפו יפה. רבנו שחשש

מאוד במצות הספרדיות העבות והרכות, שאם התנור מוסק מדי עלולות הן לעטות מיד קרום חיצוני פריך ולהישאר עיסה בתווך, ולהחמיץ חלילה.

רבינו היה אומן גם בענין זה, שחום התנור יאפה מעבר לעבר. אותו אדם שלח מצותיו ביד בנו, לשאול אודותן.

לא אמר רבינו מאומה, אלא נכנס לחדר הפנימי וחזר עם מצות המצוה שלו: "אמור לאביך כי באלו יוכלו לקיים את המצוה בהידור ובלא פיקפוק". לאחר שהלך, ביער את המצות המפוקפקות... (ספר רבינו האור לציון, חלק ב פרק נט עמוד 386).

אם מותר לבני אשכנז לאכול מצות-פיתות של בני ספרד

הנה דעת מרן הראש"ל הגאון רבי אליהו בקשי דורון זצ"ל שהיות והאשכנזים לא נהגו באכילת מצות רכות ואוכלים מצות קשות המצויות, אין להם לאכול מצות רכות משום "אל תטוש תורת אמך" שלא נהגו בזה. ולכן אם מתארחים אצל ספרדי יאכלו מצות קשות כמנהגם ולא רכות. והובא הגדה של פסח 'בנין אבי' (עמוד מז אות ה). וכן בהגדה של פסח להגרש"ז אויערבך זצ"ל (עמוד רפו), כתבו בשמו שהורה, שיש לעשות את המצה דקה ככל האפשר, ואין לבן אשכנז לאכול ממצה שאינה כך. ע"כ. והיינו משום דסבירא ליה שהם נהגו להחמיר בזה, ונתחייבו בזה משום מנהג איסור שקיבלו על עצמם.

אמנם בספר ילקוט יוסף (שם) כתב, שגם לאחינו האשכנזים מותר לאכול מהמצות שלנו, ואין לאסור מטעם מנהג חדש שאולי נתכוונו כולם לקבל עליהם חומרא שלא לאכול מצות אחרות, רק מצות דקות מאד שהם פריכות. וראה בבית יוסף (סימן תנח) שכתב, שמנהג אשכנז הוא שעושים מצות של מצוה גדולות [פי', ועבות] כל כך, עד שישפיקו להם לכל סעודות הימים ראשונים, ואין עושים עוד מצות אחרות לאותם הימים, ואולם המנהג שלנו שמצוות של מצוה לחוד, ומצוות דאכילה לשאר הימים לחוד. ע"כ.

שוב הראוני בקובץ שערי הוראה (להרה"ג ר' אשר וייס עמוד קטו), שנשאל בזה, אם מותר לאשכנזים לאכול ממצות עבות של הספרדים. וכתב להביא ראיות מגדולי אשכנז במשך הדורות כמו מהרי"ו והחתם סופר והבית מאיר שהיו עושים מצות עבות ממש, שהיה מספיק לתת ב' כזיתים לכל בני הבית מהמצה החצויה. וגם מה שנהגו (האשכנזים) בזמנינו לעשות מצות דקות מאד, אין בהכרח משום חומרא מחשש חימוץ, אלא מחמת שלא יתייבשו כמו המצות העבות שצריכים לשמרם בהקפאה. [ווי"ל מחשש שרויה].

אלא שסיים שהוא חוכך בהיתר זה, דשמא אין אנו בקיאים לעשות מצות עבות ורכות ללא חשש חימוץ, ואולי מחמת כן נהגו לעשות רקיקין דקין וקשין, ואם כן יש להמנע מזה. ומתיירא אני מן החידושים, וכל כהאי גוונא הוי בכלל אל תטוש תורת אמך. ובפסח ראוי לנקוט בכל זהירות וחומרא. עכ"ד.

ובילקוט יוסף שם, העיר על דבריו שבמחילת כבוד תורתו הנה מה שחשש שאין אנו בקיאים לעשות מצות עבות ללא חשש חימוץ, מנין לבדות ספיקות חדשים. וכי כל גדולי עולם של הספרדים אכלו חשש חמץ. והרי בקיאים בדבר זה מדור דור.

דברי האחרונים שמנהג דבר קל הוא וכל ספק שיהיה בו לקולא

ומה שכתב שאולי עשו כן מחמת חשש חימוץ, הנה לכל היותר יש כאן נידון של ספק מנהג, והרי כל מנהג הוא רק מדרבנן משום בל יחל דרבנן, ולכן כל ספק שיהיה בו הרי הוא לקולא, כמו שכתב החיד"א בשיורי ברכה (יורה דעה ר"ס ריד), וכן כתב הרב פרי תואר (סימן טל סק"ב), דקיימא לן כל ספק במנהגים לקולא. וכן כתבו הרב לב שמח (יורה דעה סימן ד), ובשו"ת יש מאין (סימן ח), ובשואל ונשאל (חלק א יורה דעה סימן קפג). חלק ה יורה דעה סימן צז, רפה) שבמקום שיש מחלוקת בדיני המנהגים, יש לפסוק לקולא. וכל ספק במנהג ראוי לאוקמיה אדינא, וכל שכן לנגד דברי מרן, דמוקמינן ספק במנהג כהוראות מרן. וכן אם המורה מסופק במנהג, יורה לקולא, כיון דמן הדין מותר. וכן כתב בשו"ת אוהב משפט (חלק יורה דעה סימן יט) שאפילו מנהג חשוב שמסתמא נעשה כהוגן בלי טעות, אם יש שום צד או שום הוכחה לתלות בטעות אנו תולין, לפי שדבר זה הוא קל מאחר ששרשו מדרבנן.

ומה שסיים שם, שראוי להמנע מן החידושים, ובפסח ראוי לנקוט בכל זה זהירות, הנה אצלינו אין זה מן החידושים, ושורת הדין דאנן בקיאינן באפיית מצות עבות, וקיבלנו המסורת דור אחר דור. ואם רוצה, יחמיר על עצמו בלבד. ועל כל פנים אף אם תמצו לומר שאין טוב וראוי לשנות מהנהגה שנהגו רבים בכל תפוצותיהם, מכל מקום אם נזדמן להתארח וכדו' שיש צורך בזה, בודאי שיכול להקל בזה. [ע"כ מילקו"י]. ועיין עוד להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בספר חשוקי חמד עמ"ס בבא בתרא (דף צ ע"א. עמוד שפ) אם מותר לעשות מצה עבה מטפח. ע"ש. והובא בספרנו "אוצר מנהגי קהילות פרס" על חג הפסח (סעיף מז. עמוד 200). ומעט מזה כבר הזכרנו בספרנו על ערב פסח שחל בשבת - מישרים אהבוך (מהד' תשפ"ו. סימן ח סעיף צח, בהערה בעמוד קמ). ע"ש.

ויהי רצון שנוכה השתא הכא לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, בטוב ובנעימים, האבות עם הבנים, דשנים ורעננים, בירושלים עיר האלוקים. בב"א אמן.

ידידו מוקירו מכבדו מעריכו כרום ערכו
דבק טוב מאח
ישי מזלומיאן

הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

בני ברק

מכתב לספר ליל השימורים

בס"ד ניסן ה'תשפ"ו

לכבוד הגה"צ הריחמ"א שליט"א קבלתי הספר **"ליל שימורים"**, ואוסיף מה שנשאלנו ע"י הג"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך בזה"ל אדם ששומע אזעקה בליל הסדר, האם צריך להיכנס אז לחדר ממ"ד או מקלט. או שזה ליל שימורים מן המזיקין. ומספיק לעשות השתדלות קטנה להיכנס תחת קורת גג, ע"כ שאלתו.

בפרשת בא (שמות יב מב) ליל שימורים הוא לדי' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הלילה הזה לה' שימורים לכל בני ישראל לדורתם, ואיתא בחז"ל במסכת פסחים דף קט: שכוונת הפסוק לומר שהלילה הזה משומר ובא מן המזיקים שאינם שולטים בלילה הזה.

ואיתא בספר פרי עץ חיים (שער חג המצות פרק א') בזה"ל: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות ראשי תיבות ימימה בסוד מימים ימימה (שמות יג י') לרמוז כי בליל פסח אין שום מקטרג שהם הקוצים זיק להם כי הוא השם יתברך יצילך מהם עכ"ל הקדוש.

ומצינו כמה דינים שנובעים מחמת האי דינא שאין מזיקים בליל פסח:

א. ברכת מעיין שבע בליל פסח שחל בשבת, וכמ"ש במגילת סתרים לרבינו נסים גאון ז"ל שכתב שאם חל ליל פסח בליל שבת אין אומרים בתפילת ערבית לאחר ויכולו ברכת מעיין שבע כמו שאומרים בכל שבת ושבת והטעם לזה כי ברכה זו תיקנוה בשביל המאחרים לבוא לבית הכנסת שלא יזיקו אותם המזיקים וכדאיתא במס' שבת דף כד ע"ב והאידנא בליל פסח אין שום חשש שהרי הוא ליל שימורים לה', והובאו דבריו בספר המנהיג (הלכות פסח סימן נ"ב) ובמחזור ויטרי (ח"א עמוד ר"פ אות סב), וכן כתב הריטב"א במסכת ר"ה (דף יא:): בשם התוס' והמאירי בפסחים שם ועוד הרבה ראשונים, אולם בסידור רש"י (סימן תל"ד) פליג ע"ז, ונתבאר בארוכה במק"א.

ב. אמירת שיר של פגעים ושאר פסוקים דרחמי בקר"ש שעל המיטה הנה ברמ"א (סימן ת"פ ס"ב) כתב שנוהגים שלא לקרות על מיטתו רק פרשת שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן כי ליל שימורים הוא מן המזיקים, ומקור דבריו הם מתשובות המהרי"ל (סדר ליל שני אות א') אלא דהתם בע"כ דמייירי במזיקים רוחניים.

ג. כתב האור זרוע (ח"ב סימן רל"ד), וז"ל: כתב רב נסים גאון זצ"ל בשם אלוף אביו שלא לנעול דלתות הבתים בלילי פסחים כי זאת האמונה בדברו של הקב"ה ובהבטחתו ובשכר האמונה אנו זוכין לגאולה ואמרינן במכילתא גדולה האמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר האמונה שהאמינו אבותינו שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה וכו' עכ"ל, וכן הביא בספר המנהיג (הלכות פסח אות ב') עיי"ש, וכן מבואר במהרי"ל (שם) שמטעם זה אין נועלים את הדלתות בברית חזק דעיקר האמונה היא לבטוח בהקדוש ברוך עיי"ש.

ואמנם שוב הראוני בתנחומא פ' בא (סי' ט) ובמכילתא (מסכתא דפסחא, פ"ד) "שימורים לכל בני ישראל לדורותם, מגיד שכל ישראל צריכין להשתמר בו", וכתב בפירוש מרכבת המשנה על המכילתא "כל ישראל צריכים להשתמר בו, הואיל ובאותה הלילה נאמר ואתם אל תצאו איש מפתח ביתו, הוקבעה סכנה זו לדורות, שצריכים להשתמר בו". ויל"ע.

ואמנם מבואר שהיכא דשכיח היזקא אין לסמוך על הנס, וכמ"ש במג"א סי' תפ"א סק"ב בשם המהרי"ל שלא ינעול הדלת בברית חזק והיכא דשכיח היזקא לא סמכינן אניסא, וכ"כ בא"ר שם סק"ג ובשו"ע הרב סי' ת"פ סק"ה ובכה"ח סי' תפ"ט סקט"ו, וכן הו"ד הגריש"א בוישמע משה שכל מה שלא צריך שמירה הוא רק משמירה מן מזיקין ולא משמירה גשמית של מיני פגעים ופגזים. וכן הו"ד הגר"ק בחוט שני פסח פרק יז את כח שאף שמצינו שאין מזיקין בליל הסדר ומשום הכי אין לחוש לזוגות, מ"מ אנו לא יודעים ולא יכולים לדמות מילתא למילתא בענין זה, וכגון שלא מצינו שאין משום רוח במשקין שתחת המיטה או ביצה קלופה בליל שימורים וכמו שלא מצינו שלא צריך ליטול ידיו בקם ממיטתו משום ליל שימורים ואין לנו אלא מה שמקובל בידנו בעינינו אלו עכ"ל, וכ"כ בספר שמירת הנפש כהלכתה עמ' קעה, ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' מה.

וכמו שכתבתנו באריכות בשערי יוסף שאלות ותשובות המצויות בהלכות נגיף הקורונה חלק א'. ובפרט בג"ד ששכיח היזקא וכתבאר בשערי יוסף שאלות ותשובות המצויות במלחמה סימן ה'.

ולדורות. אולם מה שהלב חושק הפנאי עושק, ועתה עמד קנה במקומו, ועוד חזון למועד נקי נדר בעהשי"ת.

מש"כ בתחילת חיבורו (פרק א-ג) בענין שמירת המנהגים וכו' : הנה זכינו בס"ד לכתוב מעט בענין זה ולהביא מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים וכו', בהקדמה לספרנו **"אוצר מנהגי קהילות פרס"** על ניסן וחג הפסח (עמוד 39 ואילך). וכן הבאנו מנהגים שונים ומשונים שנהגו בהם בכמה קהילות ישראל. ע"ש.

מש"כ (פרק ד עמוד יא) בענין זמן ברכת האילנות : הנה בהשהיית הברכה, שרואה אילנות מלבליים ומעכב את הברכה לראיית האילנות בזמן מאוחר יותר, מצינו מחלוקת בדברי הפוסקים אם יברך בראיה שניה. דהנה כתב בתשובת מהרי"ל דאם ראה אילנות מלבליים ולא ברך בראיה ראשונה, יברך בראיה שניה, וכן כתבו במטה משה ובא"ר והובא במ"ב (סימן רכו ס"ק ה). וכן כתב בכף החיים (סימן רכו ס"ק ט). ודלא כמחצית השקל שם (הביאו בקיצור שו"ע סימן ס סעי' א) שכתב דלהמגי"א לא יברך שנית (ועי' שעה"צ שם ס"ק ג). וכן סבירא ליה לחיי אדם (כלל סג סעי' א) שלא יברך. ע"ש. ובשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (קמא סימן עג אות ח) כתב, שמסתבר שיברך בראיה שניה, והובא בספר הליכות שלמה (תפילה). פרק כג סעי' לא. ובחלק ג פרק ב בארחות הלכה 11). ע"ש. ולכן אלו הנהגים להמתין לברך על ב' אילנות ויותר ומחוץ לעיר וכו', בשעה שרואים אילנות מלבליים, נכון שלא יתבוננו בליבלוב היטב, אלא יסלקו עיניהם ממנו, כדי שברכתם בפעם האחרת תהיה לכתחילה ולכל הדעות. אמנם אף אם הביטו, יברכו בפעם השניה. וכן כתב בספר פסקי תשובות (חלק ב סימן רכו אות ג ואות ז). ועי' מה שכתב בקובץ קול תורה (תמוז תשס"ג סימן יא עמ' כג) ובשו"ת אור לציון למרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (חלק ג פרק ו אות א). ע"כ. וראה עוד מש"כ בס"ד בספרנו **"אוצר מנהגי קהילות פרס"** על ניסן וחג הפסח (סעיף י בהערה. עמוד 105).

שם בענין מצה שרויה : וכן נהגו בקהילות פרס [וכמדומה כלל קהילות הספרדים], לאכול שרויה בימי הפסח, וכמו שהבאנו בס"ד בספרנו **"אוצר מנהגי קהילות פרס"** על ניסן וחג הפסח (סעיף קיח).

ומקור ההיתר במצה שרויה, על פי המבואר בשולחן ערוך (סימן תסג סעיף ג), שמותר לבשל בפסח מצה אפויה. ועיין שם בבית יוסף. ואמנם בשערי תשובה (סימן תס ס"ק י) כתב, שיש אנשי מעשה שמחמירים על עצמם, ואין אוכלין שום מצה שרויה או מבושלת במים, שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש, ויתחמץ עכשיו על ידי השריה או הבישול. והובא במשנה ברורה (סימן תנח ס"ק ד). ע"ש. וראה גם

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף וש"ס
בני ברק

ידידי היקר ר' אלעד קנייבסקי הי"ו

לכבוד הרב רן אבוחצירא שליט"א

אני נהנה כל פעם לקרוא בשקיקה את דברי הרב, תודה רבה על זה!

אם יתאפשר לרב במהלך חול המועד אשמח לעלות ולקיים הקבלת פני רבו - כמובן רק אם זה מתאים ומי שהרב לא יחשוש לומר לי גם לא הכל ברור ומובן.

בנוסף אני רוצה לאחל לרב חג שמח!

אלעד קנייבסקי

הרה"ג ישי מזלומיאן שליט"א
מח"ס הנותן שלג. גבורי כח. מישרים אהבך. מנחה לחיים. שמחה לאיש. סגולות רבותינו. בן ישי. אוצר מנהגי קהילות פרס. ה' איש מלחמה. סיפורים על הפרשה. שמחת חתן וכלה. ועו"ס עיה"ק חולון ת"ו

בס"ד. יג ניסן תשפ"ו

לכבוד

הגאון הגדול, מעוז ומגדול. שמן תורק שמו, טעמו ונמוקו עמו. מזכה הרבים, שפתותיו שושנים. בעל עט סופר מהיר. ידידי וחביבי, חמדת לבבי, ליש ולביא.

מוהר"ר רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א

אחדשה"ט

ראיתי את חיבורו היקר **"המנהג ותקפו ומעט מנהגי מרוקו לחג הפסח"**, והתרשמתי ונהנתי מעבודתו המיוחדת. בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, שזכה להוציא יש מאין, וערוך הכל בטוב טעם ודעת, כדרכו בקודש, בשפה ברורה ונעימה. אשריו ואשרי חלקו ואשרי העם שככה לו.

ולחיבת הקדוש ומהערכתנו הגדולה לכת"ר הרם ולמפעליו הכבירים בפרד"ס התורה הק', אשר ממש כל רז לא אניס ליה, איב"א קרא איב"א גמרא איב"א סברא. הנני לציין מעט מזער הארות קטנות, מילי מילי קטני, ומיני ומניה יתקלס עליאה.

ובמטותא שעז היה רצוני וחפצי להאריך לפלפל ולדון בדברי תורתו הערבים והמתוקים מדבש ונופת צופים, ולעדנם עטרות, זכות וברות, והיו למאורות, לשעה

בדברי הגר"ז בשו"ת שבסוף הספר (סימן ו). ובמחצית השקל (סימן תנח ס"ק א).

מכל מקום כתב רבנו מרן הגר"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (חלק ג פרק יא שאלה יג), שמנהג בני ספרד שלא לחוש לזה, ואוכלים בפסח מצות שריות או מבושלות. ובפרט לפי מה שכתב הרב כסא אליהו (הובא בכף החיים סימן תנט אות פ"ב), שבמצות שלנו שהן דקות מאוד, אין לחוש כלל שמא לא נילוש הקמח יפה. וכן כתבו בשערי תשובה ובמשנה ברורה (שם). וראה גם בכף החיים (סימן תסא אות לא). ועל כן אין כאן אלא מידת חסידות בלבד.

שרויה במצות יד ובמצות מכונה

והוסיף האור לציון, שמכל מקום נראה, שאין זה אלא במצות יד, אבל במצות מכונה, לפי המצב כיום יש מקום להחמיר מלהשרותם בפסח, שכן אף שבמאפיות של מצות מכונה הנעשות בהשגחה מהודרת, יש הפרדה מוחלטת בין המקום שבו יוצאים המצות לבין מקום הלישה והעריכה, ולא מגיע אבק קמח למקום המצות האפיות, מכל מקום במקום הלישה של המצות מצוי מאוד אבק קמח כתוצאה מתנוודות המכונה. והדבר ניכר, שהשוהה שם מתכסה באבק קמח, והעיסה שם מתכסית ומתערבת באבק קמח. והרי מבואר בדברי מרן השולחן ערוך (סימן תנט סעיף ו) בשם התרומת הדשן, שלאחר שעשה עיסה אין להוסיף בה קמח, ומשום דחיישינן שאותו קמח לא יתגבל יפה, ולא יאפה יפה, ויש לחוש שמא יפול במרק ויתחמץ, וכמבואר בבית יוסף (שם). והסכימו הפוסקים (שם), שאם עירב קמח בעיסה, אין לאכול את המצות שריות במים או במרק אלא יבשות. וראה גם בכף החיים (שם אות עט). וכיון שבמצות מכונה יש חשש שאבק קמח התערב בעיסה, יש מקום להחמיר ולהמנע מלהשרות מצות אלו.

ואף על פי שנתבאר לעיל מדברי הרב כסא אליהו, שבמצות שלנו שהן דקות מאוד לא חיישינן לחששת התרומת הדשן, מכל מקום כאן יש גם חשש מאבק קמח שיפול על העיסה לאחר שנתגבלה יפה. ואף שגם בזה כתב הרב כסא אליהו (הובא בכף החיים שם אות פג), שעל ידי שנותן המצה בתנור, נקלה אותו קמח, וקמח קלוי אינו מחמיץ, מכל מקום יש לדון בזה, והרי בשערי תשובה ובמשנה ברורה (שם) פקפקו בכעין זה.

ועל כן אף שמן הדין אין לאסור להשרות מצות אלו במים, מכל מקום ראוי להחמיר בזה, ובפרט שלא להשרותן במים חמים, ובפרט בני תורה. אלא אם כן מי שקשה לו בלא להשרות את המצות, וכגון שאין לו שיניים, וקשה לו לטחון את המצות.

והמשרה את המצות, ראוי להחמיר לאכול אותן תוך מספר דקות, בכדי שלא יגיעו לשיעור החמצה. וראה בדברי הרמ"א (סימן תנט סעיף ב), ובאחרונים שם. ועיין עוד באור לציון שם (פרק טו שאלה טז).

ועיין בספר ילקוט יוסף (פסח כרך ב. במבוא עמוד ו אות ה, ובסימן תמז סעיף כח), מה שכתב בענין מצה שרויה, שאין אצלינו מנהג להחמיר בזה, ואין זו חסידות ראויה, נגד מנהג אבותינו. ע"ש. ועיין בשו"ת יחיה דעת (חלק א סימן כא). ועיין עוד במה שכתבנו בס"ד בספרנו "הנותן שלג" (סימן ח סעיף ד).

מש"כ בענין המימונה וטעמיה (עמוד יד-טו): אף בקהילות פרס נהגו לחוג את סיום החג, בספרנו "אוצר מנהגי קהילות פרס" על ניסן וחג הפסח (סעיף קלה). ע"ש.

וכסא כת"ר הרם שליט"א ירום ונישא וגבה מאוד, וימשיך במפעליו הגדולים בזיכוי הרבים בכל חלקי פרד"ס תורתנו הקד', ויגדיל תורה ויאדיר.

בהוקרה ובהערכה רבה

פסח כשר ושמח תז"ל רנ"ו

דבק טוב מאח

ישי מזלומיאן